

Qurani-Kərimdə peyğəmbərə (s) və Əhli-beytə (ə) təqlid (Əllamə Təba-təbainin əl-Mizan təfsirinə istinadla

Akif Rəhimov¹

Abstarkt

Təqlid və itaət mahiyyətə eynilik təşkil edir, ona görə Qurani-Kərimdə itaət barəsində gələn ayələrə təqlid məsləsi kimi baxa bilərik. Qurani –Kərimdə isə islam Peyğəmbərinə (s) və həmçinin başqa digər peyğəmbərlərə (ə) itaət mövzusunda ayələr olduqca çoxdur. Araşdırma apararkən bu ayələrdən hansının əhkami, hansının vilayət məsləsi və hansı ayələrin sadəcə islam maarifində təqlid olduğunu müəyyən etmək bizim mövzunun əhatə dairəsini təşkil edir. Ona görə Əhli –beytə (ə) təqlidimizin bəlli olması üçün bu ayələr müzakirə olunmalı və onların təfsirlərinə qisməndə olsa nəzər yetirilməlidir. Qurani-Kərimi təlavət edirkən biz bir çox ayələrdə itaət sözünə rast gəlirik və bu itaət kəlməsi həm müsbət və həm mənfi mənada işədir. Həm itaət və həmdə təqlid mahiyət etibarı ilə özündə təbəçilik mövhumunu daşıdığından, itaətə dair ayələrə biz eyni zamanda təqlid kimi də baxa bilərik. Bu araşdırmaları aparmamışdan öncə, Peyğəmbər və Əhli –beytə (ə) olan təqlidə belə bir tərif verə bilərik: Peyğəmbərə (s) və Əhli –beytə (ə) təqlid - Allah –təalaya itaət, Peyğəmbər (s) və Əhli –beyt İmamlarına təbə

1. İslam Araşdırmaları fakültəsinin məzununu, İslam Araşdırmaları institutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran.

olmaq, bütün məsələlərdə onlara etibar etməklə onların arxasınca getmək və onları rəhbər və nümunə olaraq götürməyə deyilir.ə

Açar sözlər: Quran, Peyğəmbər (s), Əhli-beyt (ə), Təba-təbai, əl-Mizan, təqlid, itaət

Müqəddimə

Biz indiyə kimi təqlidi ancaq fiqhi termin kimi tanıyırdıq, bu isə müctəhidlərə təqliddən ibarət idi. Bu təqlidin ancaq zahiri cəhəti idi. Ancaq müctəhidlərə təqlidin əsil mahiyyətini təşkil edən onun batini cəhəti, əslində Alahın, Onun Peyğəmbərinin (s) və Əhli –beyt İmamlarının (ə) itaətində və tabeçiliyində olmaq deməkdir. Buradan belə bir nəticə hasil olur ki, biz müctəhidlərə olan təqlidimizə, sadəcə hər hansı fəqihə olan təqlid kimi yox, Allah-təalanın itaətində qalmaqla, Peyğəmbər (s) və Əhli-beytin (ə) itaət və təqlidində olmaq kimi qəbul etməliyik. Bunun başqa anlam yolu da yoxdur. Bizim müctəhidlərə təqlidimizi ancaq onun zahiri ilə qəbul edərək tanımağımız, bir çoxlarında buna qarşı əks münasibətin yaranmasına gətirib çıxarır ki, bu da bir çoxlarının təqliddən qaçmağına səbəb olur. Bu səbəbdən Peyğəmbər (s) və Əhli –beytə (ə) təqlid məsələsini Qurani –Kərim cəhətindən araşdırmağımıza bir ehtiyac duyulur.

Qurani-Kərimdə vilayət məsələlərində Peyğəmbər (s) və Əhli-beytə (ə) təqlid

Nisa surəsinin 59-cu ayəsi ilə başlamaq istəyirəm , çünki Peyğəmbərə (s) və Əhli-beytə (ə) təqlid mövzusunda bundan yaxşı ayə görmürəm : “Ey iman gətirən kəslər, Allaha itaət edin , Peyğəmbərə və sizlərdən olan əmr sahiblərinə də itaət edin! Əgər bir şey barəsində mücadilə etsəniz, Allaha və axirət gününə iman gətiribsinizsə, onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin! Bu, daha xeyirli və nəticə baxımından daha yaxşıdır” ¹. Əllamə Təbatəbai, özünün **“Əl-Mizan” təfsirində** bu ayədə gələn itaət barəsində belə şərh verir : “ Şübhə etməmək lazımdır ki, uca Allahın bizdən özünə istədiyi itaət, Peyğəmbəri yolu ilə bizə vəhy etdiyi məlumatlara və qanunlara itaət etməmizdir.ıl

Peyğəmbərə gəlincə onun iki funksiyası var. Biri Allahın ona Quran xaricində vəhyi mesaclara söykənən təşrii qanun qoyma funksiyasıdır. Bu mesajlar Quranın qoyduğu ana prinsiplərinin və Quran ilə əlaqədar və bağlı olan detallarda Peyğəmbərin insanlara etdiyi şərtlərdir. Necə ki, Allah belə buyurur : “ İnsanlara onlara göndəriləni izah üçün ...Sənə də Quranı nazil etdik “². İkinci funksiyası isə doğru bildiyi görüş şərtləridir. Bu da onun hökm (mühakimə) və hökumət xüsusundakı vilayəti ilə əlaqədardır. Necə ki, uca Allah bununla əlaqədar olaraq belə buyurur : “ Allahın sənə göstərdiyi şəkildə insanlar arasında hökm edəsən...”^{3 4}.

Müəllif itaət barəsində şərtlərini davam etdirərək son nəticədə

1. Qurani-Kərim, ”Nisa” surəsi, ayə 59 .

2. Qurani –Kərim, “Nəhl” surəsi, ayə 44 .

3. Qurani Kərim, “Nisə” surəsi, ayə 105.

4. Əllamə Təbatəbai, “ Əl-Mizan təfsiri”, c. 4, səh. 543-544

belə bir fikir irəli sürür:

“Şübhə edilməməsi lazım olan başqa bir xüsusiyyət budur: “Allaha itaət edin , Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə itaət edin” ayəsində əmr edilən itaət mütləq olub heç bir şərtə bağlanmamış və heç bir qeydlə də məhdudlaşdırılmamışdır”¹. Ə

Məkarim Şirazi özünün “Təfsir – Nümunə” əsərində ayədə gələn, “Ey iman gətirən kəslər , Allaha itaət edin , Peyğəmbərə və sizlərdən olan əmr sahiblərinə itaət edin !” itaət barəsində belə bir fikir irəli sürür: ””“azi

“Ayədə əvvəlcə imanlı şəxslərə Allahdan itaət etməyə göstəriş verilir. Aydın olduğu kimi imanlı bir fərdin bütün itaətləri, gərək Allaha itaət etməklə tamamlansın və hər cür rəhbərlik onun pak zatından sərəçmə alsın və onun göstərişlərinə əsasən olsun . Çünki bütün kainatın hakimi və maliki odur və hər cür hakimiyyət və malikiyyət onun fərmanı ilə omalıdır . İkinci mərhələdə Peyğəmbərdən(s) itaət etməyə göstəriş verir. Peyğəmbər məsumdur və heç bir həva və həvəs üzündən söz deməz. Peyğəmbər Allahın insanlar arasında nümayəndəsidir və onun sözü Allahın sözüdür. Bu məqam və mənəbi Allah özü ona vermişdir. Beləliklə Allahdan itaət etməklilik, onun xaliqiyyətini və müqəddəs zatının hakimiyyətini istəməkdir. Lakin Peyğəmbərdən(s) itaət etmək Allahın göstərişi ilə vacib olur. Başqa sözlə desək Allahın itaəti zat səbəbi ilə vacibdir. Və Peyğəmbərin itaəti isə başqasının səbəbi ilə vacibdir. Üçüncü mərhələdə “ ulul - əmrdən ” itaət etməyə göstəriş verir

1. Burada, səh 547.

ki, bu da islam cəmiyyətini, xalqın dinini və dünyasını qorumaq üçündür”¹.

Araşdırma

Əvvəla onu qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıdakı ayənin zahirinə nəzər yetirdikdə, burada itaət sözü iki dəfə işlədilmişdir. Alaha itaət barəsindəki ifadə ayrı qeyd olunmuşdur, Peyğəmbərə(s) və əmr sahiblərinə itaət ifadəsi isə birgə qeyd olunaraq bizim diqqətimizi özünə cəlb edir. İlk öncə onu deməliyik ki, ayədə Peyğəmbərə(s) və əmr sahiblərinə olan itaətin birgə qeyd olunması bu itaətin eyni səviyyədə olmasına dəlalat edir. *Əllamə Təbatəbainin* də bu barədə fikri belədir². Bu isə onu göstərir ki, əmr sahibləri elə şəxslərdir ki, onların səviyyəsi Peyğəmbər(s) səviyyəsindədir və Peyğəmbərə (s) itaətin vacibliyi nə qədərdirsə, onlara da itaətin vacibliyi o qədərdir. Ancaq ümumilikdə Allah – təala öz itaətindən sonra onların itaətini qeyd etməsi isə, onlara itaətin elə Allaha itaətin olduğunu və eyni zamanda onların hamısının məsum olmaqlarını göstərir³. Çünki ancaq məsum şəxslərdən olan itaət Allaha itaət ilə eyni səviyyədə ola bilər. Əlbətdə şiə və sünni təfsir alimləri ümumən bu ayə və əmr sahibləri barəsində müxtəlif fikirlər söyləmişlər və biz bu barədə sonrakı araşdırmalarımızda fikir söyləyəcəyik. Biz əvvəlki “külliyyat ” fəslində təqlid ilə itaəti arşdırarkən, göstərdik ki, həm təqlid və həm də itaətdə tabeçilik olduğundan bu iki məfhum demək olar ki, eynidir, ancaq bir fərqlə ki, hər itaət təqlid olduğu kimi, hər təqlid itaət deyil.

1. Məkarim Şirazi, “Təfsi – Nümunə”, c, 6, 1- ci hissə, səh. 250

2. Əllamə Təbatəbai, “El-Mizan” Fi təfsiril Kuran, c. 4, səh 547

3. Burada, səh . 547.

Qurani-Kərimi tələvət edirkən biz bir çox ayələrdə itaət sözünə rast gəlirik və bu itaət kəlməsi həm müsbət və həm mənfi mənada işədir. Həm itaət və həmdə təqlid mahiyət etibarı ilə özündə tabeçilik mövhumunu daşıdığından, itaətə dair ayələrə biz eyni zamanda təqlid kimi də baxa bilərik. Bircə Allaha itaət məsələsində təqlid ifadəsinin işlədilməsinin nə dərəcədə düzgün olub-olmaması məsələsi qalır. Görəsən Allah barəsində də təqlid sözünün işlədə bilərikmi ? Əgər Allahın arxasınca gedib, onu izləyirik desək, belə təqlid əlbəttə bir az məcazi mənə daşmış olar. Çünki insan bu şəkildə təqlidi ancaq, özü kimi bəşərin arxasınca gedərək onu icra edə bilər, əgər Allahın sifətləri və əxlaqı barəsində oxşarlıq mənasında təqlid ifadəsini işlətsək, onda bu mənada təqlid sözünü istifadə edə bilərik. Digər tərəfdən bizə belə bir hədisdə məlumdur: “Allahın əxlaqı ilə əxlaqlanın”¹. Bundan digər başqa yerlərdə Allaha itaət sözünü işlətmək daha münasib ifadədir. Fəslin əvvəlində təqlidə verdiyimiz tərifi bildiyimiz kimi, təqlidin bir mənası da kiməsə özünü oxşatmaq, özünə bir nümunə olaraq özünü götürmək mənasıdır. Bu barədə biz daha geniş şəkildə söhbət açacağıq. Yuxarıda izah etdiklərimizə əsasən, əgər Peyğəmbər (s) və Əhli – beyt barəsində itaət sözünün yerinə təqlid sözünü tətbiq etsək, onda Peyğəmbərə(s) və Əhli – beytə təqlidimiz elə Allaha itaətdir deyə bilərik. Allah və onun Peyğəmbərinə (s) itaət barəsində ayələrə isə Quranı – Kərimin bir çox yerlərində rast gəlirik . Misal üçün buna dair aşağıdakı ayələri göstərə bilərik:gggg

“Peyğəmbərə itaət edən şəxs şübhəsiz ki , Allaha itaət etmiş olur , hər kim üz döndərsə , biz səni onlara gözetçi təyin etməmişik”².

1.Əllamə Məhəmməd Baqir Məclisi, Biharul-ənvār, c. 1, səh. 58

2. Qurani-Kərim, ”Nisa” surəsi, ayə 80

Başqa bir yerdə yenə belə buyurylur: “Allahın və Peyğəmbərin itaətində olun ! Bəlkə sizə rəhm edilsin”¹

Bu da ona dəlalət edir ki , Peyğəmbərə (s) və onun ardınca Əhli – beytə (ə) olan təqlid Qurani – Kərimin və eyni zamanda islam dininin ehtivasın təşkil edir. Ancaq burada Peyğəmbər (s) və Əhli – beytə (ə) olan təqlid ilə fəqihlərə olan təqlidin fərqlərini izah etmək yerinə düşər. Peyğəmbər (s) və Əhli – beytə (ə) (məsum İmamlara) olan təqlid ilə ələm mücdəhidə olan təqlid arasında müəyyən fərqlər var və bu fərq də ondan ibarətdir ki, risalələrdə qeyd olunduğu kimi, fəqihlərə təqlid firuddində dinin zəruri və qəti olmayan hökmlərindədir, və üsuliddin məslələrində bizim onlara təqlidimiz yoxdur, ancaq Peyğəmbər və məsum İmamlara (ə) olan təqlidimiz isə mütləq təqliddir. Yəni firuiddinə dair məslələrdən savayı üsuliddinin bəzi məslələrində biz Peyğəmbər(s) Əhli – beytdən (ə) təqlid edirik. Məsələn Qurani-Kərimdə Allahı, onun peyğəmbərlərini, məsum imamları düzgün tanımaqda və digər məslələrdə bizim təfsirlərə, müxtəlif nəqli dəlillərə ehtiyacımız var. Eyni zamanda, Qurani- Kərimdə Allahın əli, üzü, ayağı, ərşi barədə, məad haqqında ayələr mövcuddur ki, onların düzgün araşdırılmasına və nəticə çıxarılmasına ehtiyac var. Bütün bunlar barədə məlumatı biz Peyğəmbərdən (s) əxz edir və ondan öyrənirik. Elə götürək Allahın təkliyinə dair tövhid barədə ilk bilgiləri, özünün peyğəmbərliyini bizə çatdıran Peyğəmbərin (s) özüdür. Düzdür Allaha və Onun peyğəmbərinə olan ilk iman gətirməyimizdə Peyğəmbər (s) ancaq bir vasitəçi rolunda olsa da, üsulidinin məad, ədl və imamət məslələri kimi digər məslələrində bilgiləri biz artıq

1. Qurani-Kərim, “Ali-İmran” surəsi, ayə 132

Peyğəmbərə(ə) təqlid vasitəsi ilə əldə etmiş oluruq. Mütləq təqlid termini fikri, həmçinin Peyğəmbərə (s) və “əmr sahibləri” hesab etdiyimiz Əhli – beytə (ə) qeyd–şərtsiz itaət sözü ilə bağlı ayənin “*Əl – Mizan*” təfsirindəki fikrə uyğun gəlir. Bu da, digər şəxslərdən fərqli olaraq, Peyğəmbər (s) və Əhli – beyt İmamlarının(ə) məsumiyyətindən irəli gələn bir məsələdir. Məsumluq deyəndə isə, biz belə hesab edirik ki, bütün peyğəmbərlər və islam Peyğəmbəri (s) də daxil olmaqla və Əhli – beyt İmamları elə bir qüvvəyə malik olmuşlar ki, onları hər bir günahdan, xəta və səhvlərdən saxlayır və onlara məsumluq dərəcəsi verir. Ancaq digər şəxslərdə isə belə bir xüsusiyyət yoxdur. Məhz məsumluq xüsusiyyətinin onlarda olub, bizdə olmaması bizə onlara mütləq təqlid yolu ilə itaəti vacib edir.nn nnnnn nnnnnnnnnn

Mütləq təqlid dedikdə, başqa bir mənada onlara tam təslimiyyəti nəzərdə tutulur. Yəni hər bir işimizdə biz özümüzü Peyğəmbər (s) və Əhli – beyt İmamlarına (ə) tam təslim etməliyik. Burada artıq onların fikirləri və verdiyi hökmlərin qarşısında bizim öz fikir və rəy bildirməyimizin yeri yoxdur. Əks halda biz onların və eyni zamanda isə Allahın itaətindən çıxmış oluruq. Bu barədə Allah – təalə Qurani – Kərimdə belə buyurur : “Allah və onun Rəsulu, bir işə hökm etdikləri zaman, heç bir mömin kişi və qadına yaraşmaz ki, özləri barəsində ayrı bir iş seçsinlər. Kim Allah və onun Rəsuluna asi olsa, açıq-aydın bir azğınlığa düşmüş olur”¹ .

1111111111111111111111111111

Digər bir ayədə: “Amma belə deyildir, sənin Rəbbinə and olsun ki , onlar öz aralarında baş verən ixtilaflarda səni hakim etməyincə və verdiyin hökmlərə görə dilgir olmadan sənə tam boyun əyməyincə iman gətirməzlər”² Və yaxud başqa bir

1. Qurani-Kərim, “Əhzab” surəsi, ayə 36.

2. Qurani-Kərim, "Nisa" surəsi, ayə 65.

yerdə isə belə buyurulur : Allah və Onun mələkləri Peyğəmbərə salavat göndərirlər . Ey iman gətirənlər! Ona salavat göndərin və ona təslim olub salam edin!”¹ Yuxarıda deyildiyi kimi əgər Peyğəmbər (s) və Əhli – beyt İmamları (ə) məsumluq sifətinə malik olmasaydılar, necə ki, əhli sünnənin alimləri belə hesab edirlər, onda onlar bir çox səhv və günahlara yol verərdilər ki, nəticədə onları təqlid edən şəxslər zəlalətə uğrayar və Allahın itaətindən çıxmış olardılar. Bu isə Allahın öz peyğəmbərləri(ə) vasitəsi ilə icra etdiyi rəsulluq missiyasının uğursuzluqla nəticələnməsi və insanların hidayət məsələsinin puça çıxmasına səbəb olardı. Biz burada, yeni bir termin kimi “mütləq təqlid” terminini irəli sürərək, ona belə bir tərif verə bilərik. **Mütləq təqlid** – həm üsulidən və həm də firüiddən məsələlərində Peyğəmbərə (s) və ondan sonra məsum İmamlara (ə) olan təqliddir”. İndi, ayədə təqlidi vacib olan əmr sahiblərinin kimlər olduğu və onların məsumiyyəti barəsində dəlilləri nəzərdən keçirək .

Əllamə Təbatəbai, “Əl-Mizan” təfsiri kitabında bu barədə belə qeyd edir: “Şübhə edilməməsi lazım olan başqa bir xüsusiyyət budur: “Allaha itaət edin , Peyğəmbərə və özünüzdən olan əmr sahiblərinə itaət edin” ayəsində əmr edilən itaət mütləq olub heç bir şərtə bağlanmamış və heç bir qeydlə də məhdudlaşdırılmamışdır. Bu da Peyğəmbərimizin (s) gerçəkdə Allahın hökmünün əksinə əmr edib, yasaqlamayacağına bir dəlildir. Əks halda uca Allahın ona itaət etməyi zəruri etməsi ziddiyyətli olardı. Peyğəmbərin hökmü ilə Allahın hökmü arasındakı uyğunlaşma isə, ancaq Peyğəmbərin(s) məsumiyyət sifəti ilə reallaşa bilər. Bu söz əmr sahibləri haqqında da eyni

1. Qurani-Kərim, “Əhzab” surəsi, ayə 56.

ilə etibarlıdır¹. Əllamə Təbatəbai əmr sahiblərinin də Peyğəmbər (s) kimi məsumiyyət sifətlərinə malik olduqlarını sübut etdikdən sonra , əmr sahiblərinin kim olduqları barəsində belə buyurur: “Yuxarıda etdiyimiz şərhərdən ortaya belə çıxdı ki, “sizdən olan ululəmr” ifadəsini hal və əqd əhlindən meydana gəlmiş bir heyətə şamil etməyin mənası yoxdur. Çünki nə şəkildə istəyiriksə yozaq, nəticədə bu heyət ictimai bir təşkilatdır. Əmr sahibləri dedikdə isə məqsəd ancaq, ümmətin içindən olan müəyyən fərdlər və kəslərdir. Bu kəslər sözlərində günahsızdırlar və itaət edilmələri zəruridir. Onların kim olduqlarının bilinməsi üçün də Allah tərəfindən Allahın öz sözü ilə və ya Peyğəmbərin dili ilə dəqiq şəkildə ifadə etmələrinə ehtiyac vardır. Bu səbəbdən əmr sahibləri anlayışı, Əhli- beyt İmamları kanalı ilə nəql edilən və əmr sahiblərinin özlərinin olduğunu açıqlayan rəvayətlərlə müəyyənləşdirilir².

Daha sonra Əllamə Təbatəbai rəvayət bəhsində bu rəvayətlərdən bəzilərini qeyd edir və biz bunlardan ikisini sizin nəzərinizə çatdırırıq. 1-ci rəvayət: Tefsir-ul Burhanda İbn-i Babeveyhin öz rəvayət zinciri ilə Peyğəmbər (s) sahəbəsi Cabir ibn Abdullah Ənsaridən belə nəql olunur: “Ya əyyuhəlləzinə əmənu ...” ayəsi nazil olan vaxt mən soruşdum ki , ey Allahın rəsulu, biz Allahı və onun rəsulunu tanıyıırıq. Bəs itaəti sizə itaətlə bir sıraya qoyulan əmr sahibləri kimdir ? Həzrət buyurdu ki, ey Cabir, onlar mənim canişinlərim, məndən sonra müsəlmanlar üçün məsum imamlardır”³. 2-ci rəvayət : Təfsiril Əyyaşidə Əbu Basir tərəfindən nəql edilir : “ İmam Baqir (ə) belə buyurur : “Bu ayə (yəni Allaha itaət edin... ayəsi) Hz. Əli (ə) haqqında nazil olmuşdur”. Əbu

1. Əllamə Təbatəbai, “ Əl-Mizan təfsiri”, c. 4, səh. 547

2. Burada, səh. 560.

3. Əllamə Təbatəbai, “Əl-Mizan təfsiri”, c. 4, səh. 575

basir deyir ki : “Ona dedim ki , insanlar (sünnilər) bizə belə deyirlər : “ Elə olsaydı, Allahın Quranda Hz. Əli (ə) ilə Əhli – beyti adla zikr etməsinə nə mane olurdu?”. İmam Baqir(ə) dedi ki, belə deyənlərə belə deyin : “ Allah, Peyğəmbərinə (s) namaz qılmağı əmr etdi, lakin namazın üç və ya dörd rükət olacağını bildirmədi. Bunu Peyğəmbərimiz müsəlmanlara təfsir etdi. Yenə Allah həcc əmrini endirdi, lakin Kəbənin yeddi dəfə təvaf edilməsini söyləmədi. Bunu da onlara Rəsulullah (s) təfsir etdi. Yenə Allah, “Allaha itaət edin , Peyğəmbərə (s) və özünüzdən olan əmr sahiblərinə itaət edin” ayəsini endirdi . Ayə Hz. Əli (ə), Həsən(ə) və Hüseyn(ə) (Allahın salamı olsun onlara) haqqında endi . Peyğəmbərimiz (s) də Hz. Əli (ə) haqqında belə buyurdu: “Mən kimin mövlasıyamsa , Əli də onun mövlasıdır”. Yenə Rəsulullah (s) buyurdu : “ Sizə Qurani və Əhli-beytimi vəsiyyəət edirəm. Mən Allahdan bunların bir-birindən ayrılmadan hovuzun başında mənə gətirilməsini istədim. Allah da bu istəyimi qəbul etdi”.¹

Araşdırma

Əlbəttə, bizim məqsədimiz fəqihlər tərəfindən ayələrin təfsirini vermək , onları şərh etməkdən ibarət deyil , məqsəd fikirləri əsas məqamlara yönəltmək və Qurani –Kərimdə vilayət və hakimiyyət məsələlərində kimləri təqlid edəcəklərimizi bizə göstəriş verildiyini müəyyənləşdirməkdir. Yuxarıda və Qurani-Kərimin digər yerlərində gəlmiş ayələr və rəvayətlər təqlid edəcəyimiz şəxslərin Peyğəmbər (s) və onun Əhli- beyti olan məsum İmamlar (ə) olduğunu bizə bəlli edir. Bura Maidə surəsinin 55 –ci və Əhzab surəsinin isə təthir ayəsini də əlavə etmək olar: “Sizin əsil vəliniz (sahibiniz)

1. Burada, səh. 578.

Allah , onun Peyğəmbəri və iman gətirənlərdir : o kəslər ki , namaz qılır və ruku halında ikən zəkat verir”¹. Təthir ayəsində isə Əhli-beytin məsumiyyətinə işarə olunaraq belə deyilir: “Evlərinizdə qalın ! İlk cahiliyyət qadınları kimi bəzənib-düzənib qənşərə çıxmayın ! Namaz qılın , zəkat verin, Allaha və onun Rəsulina itaət edin ! Allah siz Əhli-beytdən pisliyi uzaqlaşdırmaq və sizi pak – pakizə etmək istəyir”² .

Bir çox mücdəhidlərin təfsirinə əsasən , yuxarıdakı ayənin Əli (ə) -a, aşağıdakı ayə isə Əhli-beyt İmamlarının məsumiyyətinə aid edildiyi vurğulanır. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi məqsədimiz təqlid edəcəyimiz şəxsləri müəyyələşdirmək olduğundan, ancaq ayələrin təfsirlərindən çıxan nəticə, əqli və məntiqi dəlillər ilə sizi tanış etmək istədim. Maidə surəsinin 55- ci ayəsinə nəzər yetirdikdə görürük ki, ayədə Allah, Peyğəmbər (s) və iman gətirənlər hamısı eyni ilə “vəli” sözünə bağlanmışdır. “Vəli” sözünü isə əhli sünne təfsirçiləri “dost” kimi, şiə təfsirçiləri isə “rəhbər” kimi götürülməsini iddia edirlər və bu məsələ hələ indiyə kimi mübahisə mövzusu olaraq qalır. Bu sözün ərəb dilçiliyi nöqtəyi – nəzərindən nə olduğunu söz mövzusu olaraq gəlin lüğət alimlərinin öhdəsində qoyaq. Mən və mənim kimi milyonlarla müsəlmanın işi, Allahın rəhbər olaraq bizə verdiyi əqlimizi işə salaraq ayələr və bizim dövrümüze gəlib çatan hədislər müstəvisində araşdırma aparıb həqiqəti üzə çıxarmaqdır. Və bu həqiqət müstəvisində kimin arxasınca gedəcək və kimi təqlid edəcəklərimizi müəyyən etməkdir. O Peyğəmbər(s) və ondan sonra o canişinlərə ki, hər işlərində məsumdurlar, düz yola hidayət olmuşlar, elmin mənbəyidirlər və düz yola da

1. Qurani-Kərim, ”Maidə” surəsi, ayə 55, səh 117.

2. Qurani-Kərim, “ Əhzab” surəsi, ayə 33, səh 422 .

hidayət edirlər, yoxsa o kəslərə ki, özləri hidayət olunmağa möhtacdırlar. Yuxarıdakı ayələrin araşdırılması və həqiqətin üzə çıxarılmasında, bəzi nəqli və əqli dəlillərin bizə yardımçı olacağını deyərdik . “Maidə” surəsinin 55- ci ayəsinin Əli ibn Əbutalib haqqında nazil olduğu barəsində bizim dövrə gəlib çatmış və bir çox ravilər tərəfindən nəql olunmuş bir çox hədislər vardır . Onlardan birini sizin nəzərinizə çatdırıram. Hədis İmam Həsən (ə) Müctəbadan nəql olunmuşdur : “Əmmar Yasər belə deyirdi : “Yoxsul bir şəxs Əli ibn Əbutalib namazın rukusunda olarkən ona yaxınlaşıb kömək istədi. İmam elə həmin vəziyyətdə barmağındakı üzüyü çıxararaq ona verdi. Həmin vaxt Peyğəmbər (s) məscidə daxil olaraq əhvalatdan xəbər tutdu. Ayə nazil oldu. Peyğəmbər (s) həmin ayəni bizim üçün oxudu”¹. “Vəli” sözü barəsində əvvəla onu demək lazımdır ki, bu sözü Allah-təala həm özü barəsində və həmdə Peyğəmbər və iman gətirənlər barəsində işlədir və “Nisa” surəsi, 59 –cu ayədə gələn “itaət” kəlməsindən fərqli olaraq bir dəfə işlədilir. “Vəli” sözünü Allah –təala həm özü barəsində və daha sonra Peyğəmbər (s) və iman gətirənlər barəsində bir dəfə işlətməsi bu sözün dost, köməkçi kimi mənalardan fərqli olaraq xüsusi mənə daşdığını bizə bəlli edir. Digər tərəfdən Allah-təala “vəli” sözünü özü ilə bir cərgədə həm Peyğəmbər (s) və həmdə iman gətirənlərin barəsində işlətməsi, ona dəlalət edir ki, bu iman gətirənlərdə adi siravi iman gətirənlər deyil. Bu xüsusi mənə isə bizim anladığımız dost və köməkçi mənasında ola bilməz. Ona görə ki, bizə məxsus sifətlər ilə Allah-təalaya məxsus sifətlər eyni deyil və bu bizim “vəli” barədə yürütdüyümüz mühakimələrdən tam fərqlidir və bu vəlayət və rəhbərlik mənasında ola bilər. Bu

1. Əllamə Təbatəbai, Əl- Mizan təfsiri c. 6, səh. 16

iddianı biz Əllamə Təbatəbainin “Əl-Mizan” təfsirində də müşahidə etmiş oluruq.

Əllamə Təbatəbai “Əl-Mizan” təfsirində Allah-təalanın vəlayəti barəsində belə söyləyir: “Uca Allahın Quranda özünə aid etdiyi vəlayət növləri bunlardır: Onun “təkvini (yaratma) vəlayəti” və “təşrii vəlayəti”. Bunlara “həqiqi vəlayət” və “etibari vəlayət”də deyilə bilər. Uca Allah Peyğəmbərə (s) məxsus vəlayət növü olaraq təşrii vəlayəti zikr edir. Təşrii vəlayət isə qanun qoymağı, haqqa çağırmağı, ümməti öyrətməni, onlara hökm etməyi və aralarında hökm verməyi ehtiva edir . Bu ayələrdə buyurulduğu kimi: "Peyğəmbər, möminlər üzərində özlərindən daha çox səlahiyyət sahibidir." ¹ Bu ayələr də eyni mənadadır: "Biz sənə haqq olaraq kitabı endirdik ki, insanlar arasında Allahın sənə göstərdiyi kimi hökm verəsin."² "Sən insanları qətiliklə doğru yola çatdırasan."³, "Allah, onlara özlərindən olan və onlara Allahın ayələrini oxuyan, onları təmizləyən, özlərinə kitabı və hikməti öyrədən bir peyğəmbər göndərdi."⁴ , "Sənə də bu Qurani endirdik ki, insanlara endiriləni onlara açıqlayasan."⁵ , "Allaha itaət edin, Peyğəmbərə itaət edin."⁶ "Allah və Elçisi bir işdə hökm verdikləri zaman artıq mömin bir kişi və qadının, işlərini öz istəyinə görə təyin etmə haqqı yoxdur."⁷ , "Onların arasında Allahın endirdiyiylə hökm et. Onların həva-həvəslərinə uyma. Diqqət yetir də Allahın endirdiyinin bir qisimindən səni azdırmasınlar."⁸ Lakin daha əvvəl də söylədiyimiz kimi uca

1. Qurani –Kərim, Əhzab surəsi, ayə 6.

2. Qurani-Kərim, “Nisə” surəsi, ayə 105.

3. Qurani-Kərim, “Şura” surəsi, ayə 52

4. Qurani-Kərim, «Cümə” surəsi, ayə 2.

5. Qurani-Kərim, “Nəhl” surəsi, ayə 44.

6. Qurani-Kərim, “Nisə” surəsi, ayə 59.

7. Qurani-Kərim, “Əhzab” surəsi, ayə 36.

8. Qurani-Kərim, “Maidə” surəsi, ayə 49.

Allah, ümmətə köməkçi olma mənasındakı vəliliyi Peyğəmbər əfəndimizə (s) izafə etməmişdir. Bütün bunlardan çıxan ortaq nəticəyə görə Peyğəmbərimizin(s), ümməti Allaha sövq etmə, onları idarə etmə və aralarında hökm vermə mövzusunda onlar üzərində vəlilik səlahiyyəti vardır. Onlar da ona mütləq mənada itaət etməklə öhdəçiliklidirlər. Buna görə Peyğəmbərimizin (s) vəliliyi Allahın təşrii vəliliyinin əhatəsinə girər. Bununla bunu nəzərdə tuturuq: Peyğəmbərimizə (s) ümmətin öndəri olaraq itaət etmək fərzdır. Çünki ona itaət, Allaha itaət və onun vəlayəti Allahın vəlayətidir. Az əvvəl oxuduğumuz ayələrin bir qisimi bunun dəlilidir. Bu ayələr kimi: *"Allaha itaət edin, Peyğəmbərə itaət edin."*¹ *"Allah və Peyğəmbər bir işdə hökm verdikləri zaman..."*² Bu mənada ki digər ayələr də elədir. "Sizin vəliniz ancaq Allah, ONun Elçisi və... möminlərdir."³ ayəsində Allaha və ONun Rəsuluna ətf edilərək möminlər üçün söz mövzusu edilən vəlilik də, Allah və Peyğəmbərimiz üçün sabit olan bu mənada ki vəliliyin eynisidir. Çünki ayənin axışı, bu vəliliyin bir vəlilik olduğunu və bu vəliliyin uca Allahdan asılı olaraq və Allahın icazəsi ilə də Peyğəmbərin və ayədə sözü keçən möminlərin haqqı olduğunu göstərir. Əgər ayədə Allaha izafə edilən vəlilik, möminlərə izafə edilən vəlilikdən başqa növdə olsaydı, səhv anlama ehtimalını ortadan qaldırmaq üçün möminlər üçün başqa bir vəlilik zikr edilməsi uyğun oldurdu. Buna bənzər vəziyyətlərdə olduğu kimi. Necə ki uca Allah belə buyurur: "O sizin üçün xeyirli bir qulaqdır. Allaha inanar, möminlərə inanar." ⁴ Bu ayədə "inanmaq" sözü təkrarlanmış; çünki hər iki

1. Qurani-Kərim, "Nisə" surəsi, ayə 59.

2. Qurani-Kərim, "Əhzab" surəsi, ayə 36

3. Qurani-Kərim, "Maidə" surəsi, ayə 55

4. Qurani -Kərim, "Tövbə" surəsi, ayə 61

yerdəki mənası bir-birindən fərqlidir. Bunun bənzərini "Allaha itaət edin, Peyğəmbərə itaət edin." ¹ayəsində də görürük."².

“Vəli” sözü mübahisələrə səbəb olduğu kimi , “ iman gətirənlər” sözünün niyə cəm formasında gəlməyi də çoxlu mübahisələr yaratmışdır. Həm sünni və həm də şiə alimləri bu barədə müxtəlif fikirlər irəli sürmüşlər. Əlbəttə yuxarıda dediyimiz kimi, ayədə Allah, Peyğəmbər və iman gətirənlər “vəli” sözünə bağlanmışdır. Bunu əksəriyyət qəbul edir və bu sözün “dost” və ya “ rəhbər” kimi qəbul edilməsinin də “ iman gətirənlər” sözünün tək və ya cəmdə qəbuluna təsiri vardır . Əqlimiz ona işarə edir ki, əgər “vəli” sözünü “dost” kimi qəbul etsək , onda “iman gətirənlər” sözünü cəm halında götürə bilərik və buna oxşar ayələrə Qurani – Kərimdə biz çox rast gəlirik. Ancaq bu sözü “rəhbər” mənasında götürsək , necə ki, bu Əllamə Təbatəbainin “Əl-Mizan” təfsiri ilə bizə sübut olundu, onda “iman gətirənlər” cəm şəklində gəlməyinə baxmayaraq biz onu tək şəxsə aid edə bilərik, necə ki, Qurani-Kərimdə bir çox ayələrində bir nəfər şəxsə aid olmasına baxmayaraq ayə cəm formasında verilmişdir. Digər tərəfdən isə, bütün “ruku halında olan iman gətirənlər” bizim rəhbərimiz ola bilməz . Rəhbər sözü bir nəfər şəxsə və yaxud bir dəstə şəxsə aid ola bilər ki, onlar da Peyğəmbər (s) ilə eyni səviyyəli şəxslər olmalıdırlar. Və həmçinin “Nisə” surəsinin 59-cu ayəsində olduğu kimi, bu şəxslərin Allah-təalanın adından sonra gəlməsi və Allah-təalanın onları bizim üçün rəhbər görməsi onların məsumiyyətindən xəbər verir. Ona görə ki, Allah-təala vilayət və hakimiyyət kimi belə bir vacib və məsuliyyətli məsələni hər adamın öhdəsində qoya bilməz. Həm də bu ayənin Əli (ə) – aid olması barəsindəki hədislər

1. Qurani-Kərim, “Nisə” surəsi, ayə 59

2. Əllamə Təbatəbai, Əl- Mizan” təfsiri c. 6, səh. 16 -17.

həm sünni və həm də şiyə mənbələrində həddən artıq çox gəlmişdir və digər Quran ayələri və hədislər işığında öz gücünü daha da artırır. “İman gətirənlər”in cəm şəklində gəlməsini başqa prizmadan nəzər yetirsək, adı çəkilən rəhbərlərin təkcə Əli (ə) ilə bitmədiyinə, digər Əhli-beyt İmamlarına (ə) də şamil olduğu nəticəsinə gəlirik. Aşağıda Əhli-beyt İmamların dilindən gətirəcəyimiz hədis buna bir dəlildir: “Əhməd b . İsa, Əbu Abdullahdan (Cəfəri Sadiq (ə)) : **“Sizin himadəyarınız ancaq Allah, Rəsulu və iman edənlərdir”**¹ ayəsi ilə əlaqədar olaraq belə rəvayət etmişdir: “Sizə ən layiq olan və sizin işlərinizi, özünüzü və mallarınızı idarə etməyə ən çox haqq sahibi olanlar Allah, Rəsulu və imam gətirənlərdir. Burada keçən iman gətirənlərdə məqsəd, Əli (ə) və onun nəslindən qiyamət gününə qədər gələcək İmamlardır. Sonra Allah onları vəsf etmiş və belə buyurmuşdur: **“ Onlar ki, ram olaraq namazı qılar, zəkati verirlər”**². Əmirəlmöminin (ə) bir gün zöhr namazını qılarkən, ikinci rükətdə ruku halında əynində min dinar dəyərində bir əba var idi. Bu əbanı Nəcəşi Peyğəmbərə (s) hədiyyə etmiş, Peyğəmbərimiz (s) də Əliyə (ə) geyindirmişdi. Bir dilənçi gəldi və belə dedi: “Əssəlamu aleykə ey Allahın dostu və möminlərə canlarından yaxın olan kəs! Bu miskinə bir sədəqə ver”. Əli (ə) əbanı əynindən aşağı doğru sürüşdürdü və ona götürüb geyinməsinə işarə etdi. Buna görə onun haqqında bu ayə nazil odu. Əzzə və Cəllə olan Allah onun uşaqlarının verdikləri sədəqələri də onun sədəqəsinə qatdı və hamısını bir hesab etdi. Buna görə də onun nəslindən İmamlıq məqamına çatan bir kəs, onun kimi bu keyfiyyətə sahib olur. Beləcə

1. Qurani –Kərim, “Maidə” surəsi, ayə 55

2. Qurani-Kərim, “Maidə” surəsi, ayə 55.

bütün İmamlar ruku vəziyyətində sədəqə vermiş olurlar. Əmirəlmöminindən (ə) sədəqə istəyən dilənçi mələk idi. Onun nəslindən gələn İmamlardan sədəqə istəyən dilənçilər də mələklərdən olurlar”¹

1. Əllamə Kuleyni, “Usuli Kafi”, c. 1, hədis 754, səh. 482

Nəticə

Həm şüə və həm də sünni mənbələrində qeyd olunmuş Qədir-Xum hadisəsi hamıya bəllidir. Bu hadisə Maidə surəsinin 67-ci ayəsi ilə əlaqədardır və Peyğəmbərimizin (s) axıncı vıda həcc mərasimində Qədir-Xum deyilən yerdə nazil olmuşdur. Ayə belədir:

“Ey Peyğəmbər! Öz Rəbbinin tərəfindən sənə nazil olunmuşu tamamilə çatdır, çatdırmasan Allahın risaletini yerinə yetirmiş olmazsan. Allah səni insanların (şərrindən) qoruyacaqdır. Allah kafir qövmələri (doğru yola) yönəltməz”¹.

Bir çox təfsir alimlərinin iddia etdiklərinə görə, ayə nazil olan kimi Peyğəmbər(s) təxirə salmadan bütün müsəlmanları Qədir-Xum deyilən yerdə cəm edərək , uzun xütbədən sonra Əli (ə)-ın əlini göyə qaldıraraq belə xıtab edir : “ Mən kimin mövlasıyamsa, Əli də onun mövlasıdır. Allahım ona dost olana dost, düşmən olana düşmən ol və ona kömək edənə kömək ol”². Bu hadisə ilə əlaqədar hamı Hz. Əlini (ə) təbrik edir, sonra “Maidə” surəsindəki ayə nazil olur:

“Bu gün kafir olanlar dininizdən bütün ümidlərini kəsiblər, daha onlardan qorxmayın, Məndən qorxun! Bu gün dininizi kamil etdim, sizə olan nemətimi tamamladım, din olaraq sizin üçün islamı bəyənib seçdim”³. Bu hadisə ilə əlaqədar rəvayətlər də, çoxlu mübahisələr mənbəyinə çevrilmişdir .

1. Qurani-Kərim, ”Maidə” surəsi, ayə 67

2. Mir Həmid Hüseyn Hindi “ Əbaqətul ənvar “ kitabı, Əhməd b. Hənbəl, “ Müsnəd”, c. 4, səh. 379, hədis 19321.

3. Qurani-Kərim, ”Maidə” surəsi, ayə 3

Sünni təfsirçiləri iddia edirlər ki, Peyğəmbər “mövla” deməklə, Əli (ə) –a “dost” olduğunu söyləmişdir, şüə təfsirçiləri isə “ mövla” sözünün “ rəhbər” olduğunu hesab etmişlər. Burada da əksəriyyətin təsdiq edə biləcəyi iki əqli dəlil

meydana

çıxır:

Birinci dəlil ondan ibarətdir ki , o çatdırılması nə vacib məsələdir ki , Allah onun çatdırılmaması ilə Peyğəmbərimizin (s) neçə illik risalətinin sona çatmadığını iddia edir. Bir halda ki, bildiyimiz kimi “Maidə”surəsi Mədinə surələrindəndir və bu ayə axıncı vida həccində nazil olmuşdur. Digər tərəfdən, ayədə Allahın Peyğəmbəri (s) insanların şərrindən qoruması ifadəsi, bu məsələnin çatdırılmasının vacibliyini daha da şiddətləndirir.İkinci dəlilimiz isə ondan ibarətdir ki, bu necə olur ki, Peyğəmbər(s) o qədər insanları qızmar səhranın ortasına yığır və onu Əli (ə) – a dost olduğunu bəyan edir. Bu ağla heç cürə sığmır və nə Allah tərəfindən əmr olunması və nə də Peyğəmbər (s) tərəfindən yerinə yertiriləsi bir işdir. Bir halda ki, bəlli bir hədisə görə, Peyğəmbər (s) arxada bir uşağın ağlaması ilə, camaat namazının uzadılmamasına göstəriş verir. Mən deyərdim ki, bu Allah – təalanı və Peyğəmbəri (s) layiqincə qiymətləndirməmək, onun məqamını alçaltmaq və onları düzgün tanımamaqdan irəli gələn bir məsələdir. Məhz Allahı, Onun peyğəmbərlərini və imamlarını düzgün tanımamağın nəticəsidir ki, indi bütün müsəlman ümməti parçalanmaya məruz qalmışdır. Yuxarıdakı ayə , hədis və əqli dəlilləri bir yerə cəm edərək tutuşduranda, “vəli” sözünün həqiqətən rəhbər mənasında olması qənaətinə gəlirik.

Ancaq Qurani –Kərimdə vilayət və hakimiyyət məsələlərində təqlid barəsində ayə bununla bitmir. Bunu biz Qurani – Kərimdə gəlmiş başqa bir ayənin timsalında müşahidə edirik:

“Onlara əmin-amanlıq yaxud qorxunc bir xəbər gəldiyi zaman dərhal onu yayırlar; halbuki əgər bunu Peyğəmbərə və öz əmr sahiblərinə həvalə etsəydilər, həmin xəbərin mahiyyətinə qadir olanlar bilərdilər. Əgər Allahın sizə fəzl-kərəmi və mərhəməti olmasaydı, az bir dəstədən başqa şeytana uyardız”¹.

1 . Qurani-Kərim, ”Nisə” surəsi, ayə 83

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. Qurani –Kərim (ərəbcə)
2. Qurani –Kərim (ərəbcə və tərcüməsi) mütərcim: Rəsul İsmayılzadə Duzal, nəşriyyat: “Qurani-Kərimi bütün dillərə tərcümə mərkəzi” 2000-ci il.
3. Ayətullahul –uzma Əllamə Seyyid Məhəmmədhüseyn Təbatəbai , “Əl-Mizan Qurani-Kərimin təfsiri” Bakı şəh. “Qələm” nəşriyyatı, 2011-ci il.
4. Əbəqatul-ənvarın xülasəsi, Hüseyin əl-Hindi, “Müəssəsətul-bəsə”, 1390 hicri-qəməri, ikinci çap.
5. Əl-Kafi, Məhəmməd ibnYəqub Kuleyni Razi, tədqiq: Əli Əkbər Qəffari, Beyrut, Darüs-səb və Darüt-təarüf, 1401 hicri-qəməri, dördüncü çap.
6. Müsnədi ibn Hənbəl, Əhməd ibn Məhəmməd Şeybani (İbn Hənbəl), tədqiq: Abdullah Məhəmməd Dərviş, Beyrut, Darül-fikr, 1414 hicri-qəməri, ikinci çap.
7. Ayətullahul –uzma Məkarim Şirazi , “Təfsiri – Nümunə”, Ayətullahul –uzma Məkarim Şirazi, Dinin fəxri nəşriyyatı, mütərcim: Rza Şükürov, Bakı şəh. 2002 -ci il.